

Arkadiusz Kołodziej

Uniwersytet Szczeciński

O potencjale i kierunkach rozwoju socjologii sportu

Sport w czystej postaci uprawiany jest zasadniczo dlatego,
że jest sam przez się zajmujący...
(F. Znaniecki 2001: 438)

STRESZCZENIE Socjologia sportu jest jedną z tych subdyscyplin socjologicznych, które – mogąc poszczycić się pewną tradycją badawczą – mają nadal spory potencjał rozwojowy. Autor tekstu stara się określić, jakie są obecnie główne zakresy problemowe tej subdyscypliny socjologicznej oraz jakie czynniki warunkują jej dzisiejszy rozwój. W tekście omówiono w tym celu proces umasowienia sportu oraz zmiany w obrębie teorii socjologicznej.

SŁOWA KLUCZOWE

SOCJOLOGIA SPORTU,
SPORT, IMPREZY
BIEGOWE, SUBDYSCYPLINA
SOCJOLOGICZNA

O potencjale socjologii sportu

Przyjęcie wprost, za Florianem Znanieckim, przedstawionego wyżej stwierdzenia, w znacznym stopniu ograniczyłoby ramy socjologicznego namysłu nad sportem „w jego czystej postaci”. Sport może rzeczywiście jawić się uprawiającym go jednostkom jako zajmująca forma spędzania czasu wolnego; nie jest to jednak charakterystyka socjologicznie wystarczająca. W obrębie socjologii sportu pytamy przecież: dlaczego sport (także ten masowy, rozumiany jako forma czynnego wypoczynku) jest lub nie jest w danym okresie popularny, jaka dyscyplina sportowa jest preferowana w poszczególnych segmentach społecznych,

jaką funkcję pełni sport dla istnienia i działania określonych całości społecznych; mówiąc inaczej – pytamy i za pomocą badań wskazujemy, jakie są społeczne źródła zainteresowania sportem. Socjologia sportu oparta jest zatem na innym, niż to przedstawione w powyższym cytacie, założeniu. Oparta jest bowiem na przekonaniu o istotnej roli i znaczeniu społecznych czynników zainteresowania sportem, które wykraczają poza i wyjaśniają to, w jaki sposób aktywność sportowa jawi się aktorom społecznym właśnie jako zajmująca. Dodajmy, że sport jest często, nawet z perspektywy samych jednostek, traktowany w sposób instrumentalny. Często jest środkiem do zachowania zdrowia lub wypracowania czy utrzymania pożądanej sylwetki; nie jest więc tylko „zajmujący” nawet z jednostkowej perspektywy.

Zainteresowanie problematyką sportową w socjologii ulega pewnym przeobrażeniom. Przyczyn tych zmian dopatrywać się można zarówno w obrębie samego przedmiotu socjologii sportu, jak i w teorii socjologicznej wpływającej na wszystkie subdyscypliny socjologiczne, a więc i na tę podejmującą interesujące nas zagadnienie aktywności ruchowej.

Skupiając się na pierwszym czynniku, szczególnie istotne, we wskazanym kontekście, będzie zjawisko rosnącej popularności aktywności fizycznej. Sport (mamy tu na myśli uprawianie sportu) staje się coraz bardziej popularny, co niejako samorzutnie rozwija zainteresowanie socjologii tą problematyką. Zainteresowanie to przekłada się następnie w bezpośredni sposób na rozwój socjologii sportu w jej empirycznym, teoretycznym i metodologicznym wymiarze, co wpływa także na modyfikację jej zakresów problemowych. Nie bez znaczenia dla rozwoju socjologii sportu oraz kształtowania jej zakresów problemowych jest również rozwój samej teorii socjologicznej, która określa, jakie są obecnie istotne obszary naukowych dociekań, co zwrótnie wymusza zmiany w obrębie poszczególnych subdyscyplin. Zmieniająca się teoria w sposób ciągły wyznacza nowe oraz deprecjonuje stare kierunki zainteresowań.

Niniejszy artykuł stanowi próbę określenia tego, jakie znaczenie mają wskazane przedmiotowe i wewnętrzne przekształcenia dla zakresów problemowych socjologii sportu.

Sporty masowe a rozwój socjologii sportu

Jednym z dwóch podstawowych czynników dynamizujących i określających kierunki rozwoju socjologii sportu jest widoczne w ostatnich latach zjawisko „mody na sport”. Zjawisko to trudno przeoczyć. Biegacze, osoby uprawiające *nordic walking*, rowerzyści, triathloniści stają się bowiem coraz bardziej widoczni; są stałym elementem miejskiego krajobrazu. Problematyka związana z czynnym uprawianiem sportu jest także coraz częściej podejmowana w rozmowach towarzyskich. Wskaźniki mówiące o „modzie na sport” są więc bardzo czytelne.

Wskazany wzrost zainteresowania aktywnością fizyczną jest już sam w sobie bardzo ciekawym, i domagającym się socjologicznego opisu i eksplanacji, zjawiskiem. Jak wynika z badań socjologicznych, zjawisko to nie ma jednej przyczyny, nie daje się więc wyjaśnić za pomocą jednego czynnika. Wzrost zainteresowania aktywnością ruchową wiąże się po części z rozwojem powszechnej świadomości dotyczącej ochrony zdrowia. Sport masowy promowany jest w ramach profilaktyki zdrowotnej, szczególnie w kontekście zagrożeń związanych z chorobami cywilizacyjnymi. Wyjaśnienie to, łączące wzrost zainteresowania sportem z ochroną zdrowia, łączy w sobie trzy elementy: 1) wyższy poziom świadomości pozytywnych (zdrowotnych) skutków uprawiania sportu; 2) większą świadomość zagrożeń związanych z rozwojem cywilizacji; 3) wyższy (faktyczny) poziom zagrożeń cywilizacyjnych, np. zagrożeń związanych z otyłością.

Mimo że zdrowie, jak pokazują badania socjologiczne (Ziółkowski 2006: 169), stanowi jedną z podstawowych wartości, to jednak chęć jego utrzymania nie jest w wielu przypadkach głównym powodem uprawiania sportu. Katarzyna Myśliwska pisze:

Chociaż współcześnie w literaturze dotyczącej kultury fizycznej podkreśla się przede wszystkim funkcję zdrowotną aktywności fizycznej, moje badania z lat 2005–2007 prowadzą do wniosku, że podstawowym powodem podejmowania aktywności fizycznej w czasie wolnym jest dbałość o atrakcyjny wygląd, a nie dbałość o zdrowie (Myśliwska 2012: 417).

Aktywność taką podejmuje się zatem często dla uzyskania, względnie utrzymania, kulturowo narzuconego wyglądu, który w dużej mierze można utożsamić z sylwetką wysportowaną.

Wskazane dwa główne indywidualne motywy skłaniające do uprawiania sportu nie są oczywiście socjologicznie wystarczające. Poza takim „wewnętrznym” wyjaśnieniem, opartym na deklaracjach badanych, socjologicznie istotne, a teoretycznie chyba nawet bardziej ciekawe, będzie tu wyjaśnienie „zewnętrzne”, tzn. takie, które wykracza poza perspektywę samych aktorów. W tej „eksternalnej” perspektywie (Abell 1975: 46) niebagatelne znaczenie w wyjaśnianiu wzrostu zainteresowania aktywnością fizyczną będzie miała kwestia (potrzeba) budowania tożsamości, a więc umiejscowienia i samookreślenia we współczesnym społeczeństwie. Sport staje się w takim ujęciu sposobem samookreślenia; to właśnie dzięki aktywności sportowej można się wyróżnić w coraz mniej ustrukturyzowanej i bardziej homogenicznej rzeczywistości społecznej. Zauważmy na przykład, że w wielu zawodach biegowych wszyscy startujący otrzymują medal. Medalem tym można się następnie „pochwalić”, np. w mediach społecznościowych; staje się on narzędziem definiującym, różnicującym i kategoryzującym biegacza. Definiuje go, odróżnia od innych nie-biegaczy i tworzy więź (wspólną kategorię) z innymi biegaczami. Potrzeba takiego wieloaspektowego określenia (dookreślenia) spotęgowana jest strukturalnie przez wszelkie zmiany zauważalne w ramach szerszego procesu „otwierania się” struktury społecznej. Zmiany te sprawiają, że struktura ta staje się mniej czytelna i z punktu widzenia jednostki słabiej ją definiująca. Tym samym odpowiedź na pytanie – kim jestem, staje się coraz bardziej paląca.

W rodzimym kręgu kulturowym dla wzrostu zainteresowania aktywnością fizyczną istotny będzie także zanik oddziaływań, uznawanej niegdyś za podstawową, „kultury chłopskiej” (Wasilewski 1986: 39–56); kultury, w obrębie której sensowna aktywność fizyczna jest aktywnością produktywną. Aktywność sportowa, np. bieganie, jako „bezproduktywna”, takiego uzasadnienia nie znajduje. Świadectwa oddziaływania tej kultury znajdujemy często w wypowiedziach starszych (tzn. tych z dłuższą praktyką treningową) biegaczy. Znany biegacz długodystansowy Jerzy Skarżyński, opisując swoje treningowe doświadczenia, przypomina:

Do końca życia będę pamiętał jak biegając wzdłuż jednej ze szczecińskich ulic obserwowałem pasażerów mijających mnie autobusów, którzy... pukali się wymownie w czoło. Nie jeden – wielu! A działo się to w roku 1977 (Skarżyński 2012: 28).

Przeświadczenie, nie tylko o nonsensowności takiej aktywności (biegania), ale także o jego szkodliwości, przetrwało zresztą, szczególnie w mniejszych miejscowościach, znacznie dłużej, sięgając daleko w lata 90. XX wieku. Jeśli więc uznamy, że moda na sport, która obecnie jest tak wyraźna, przyszła do nas z krajów wyżej rozwiniętych (np. bieganie

masowe wykształciło się w Stanach Zjednoczonych), to przez długie lata była ona skutecznie hamowana właśnie przez konflikt z elementami tradycyjnej kultury.

Zanim przejdziemy do kwestii wpływu umasowienia sportu na zakresy problemowe socjologii sportu, warto poczynić jeszcze jedną uwagę. Mówiąc o sportach masowych (o procesie umasowienia sportu) palącą kwestią staje się zdefiniowanie sportu jako takiego, co umożliwi odróżnienie sportowców od innych osób preferujących aktywne ruchowo formy spędzania czasu wolnego. Rozróżnienie takie jest prostsze w wypadku osób zawodowo parających się sportem; w przypadku sportów masowych jest nieco trudniejsze. We wskazanym kontekście pomocne będzie ponowne sięgnięcie do myśli Znanieckiego:

Używamy wyrazu „sport” dla oznaczenia wszelkiego rodzaju działalności fizycznej, dążącej w swoim zakresie do możliwie doskonałych wyników, lecz nie usiłującej wytwarzać żadnych bezpośrednio użytecznych wartości. Odróżniamy więc sport od pracy fizycznej, w której wyniki mierzą się użytecznością wytworów oraz od fizycznej zabawy, w której w ogóle o wynik nie chodzi, lecz tylko o przyjemność samego działania (Znaniecki 2001: 437).

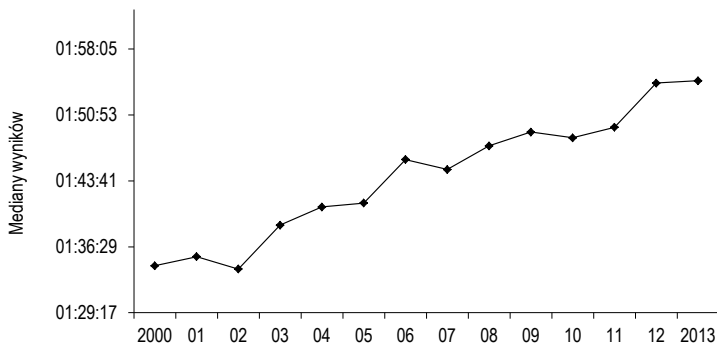
Definicja ta w dobie komercjalizacji sportu może rodzić pewne wątpliwości. Piłkarz zawodowy współtworzy spektakl, który jest bezpośrednio i pośrednio komercyjnie konsumowany. Jego aktywność sportowa przekłada się zatem na wymierny zysk. Z naszego punktu widzenia ważniejsza będzie natomiast druga podkreślana tu charakterystyka sportu, a mianowicie wskazanie dążenia (sportowca) „do możliwie doskonałych wyników”. To określenie sportowca jest „operacyjnie” bardzo wartościowe, gdyż pozwala odróżnić kategorię osób aktywnie spędzających czas wolny od kategorii samych sportowców. Jeśli zatem ktoś uprawia jogging, ale nie dąży do osiągnięcia danego rezultatu (przekładającego się bądź to na przebiegnięcie założonej liczby kilometrów, bądź na poprawę czasu biegu na danym dystansie), co prawdopodobnie rodzić będzie także brak planowego zróżnicowania treningu, to zgodnie z powyższą definicją nie będzie zaliczany do grona sportowców. Nie jest on w „treningu” prowadzącym do założonego wyniku, stąd w sporcie masowym istotnym wskaźnikiem zmian w skali zainteresowania daną dyscypliną mogą być statystyki obrazujące uczestnictwo w zawodach sportowych, które dla wielu są testem określającym realizację wcześniej założonego celu. Istotne będą zatem takie wskaźniki, jak „pozostawanie w treningu”, a zatem realizacja określonego planu treningowego, celowe przygotowanie do startu w określonych zawodach i w końcu sam start w tych zawodach.

Prześledźmy statystyki dwóch „znaczących” imprez sportowych województwa zachodniopomorskiego (uwzględnimy tu Maraton Dębno i Szczeciński Półmaraton Gryfa). Dodajmy, że obie imprezy mogą się poszczycić długą, bo kilkudziesięcioletnią tradycją.

Z porównania danych zaprezentowanych na wykresie pierwszym i drugim (rys. 1, 2) oraz z analizy danych zamieszczonych na wykresie trzecim (rys. 3) wyłaniają się dwie tendencje. Pierwszą z nich stanowi znaczący (szczególnie od 2008 r.) wzrost liczby uczestników obu imprez sportowych. Druga zaś obrazuje „pogorszenie”¹ uzyskiwanych wyników. Obie tendencje wpisują się w upowszechnienie (umasowienie) sportu (w tym wypadku biegów długodystansowych). Na wykresie trzecim (dane standaryzowane) widoczna jest także duża korelacja zachodząca między dwoma zjawiskami; wraz ze wzrastającą liczbą uczestników obniżają się przeciętne uzyskiwane w kolejnych latach wyniki. Na marginesie dodajmy, że dane te obrazują zjawisko, które jest ciekawe nie tylko w kontekście czysto naukowym. Umasowienie sportu stanowi bowiem olbrzymi potencjał komercyjny. Nawet bieganie, któ-

¹ Zmiana ta nie może być wyjaśniona za pomocą wzrostu udziału kobiet w zawodach.

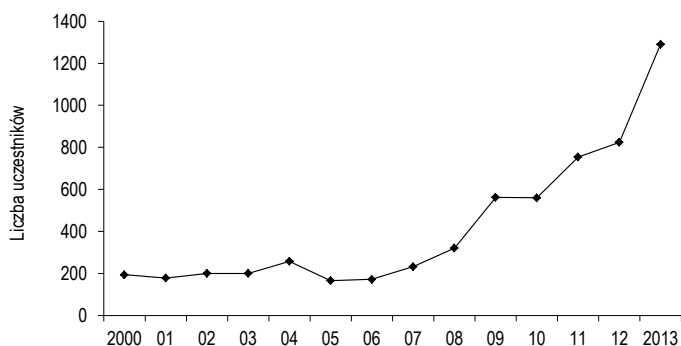
re zwykle kojarzy się ze sportem tanim, uprawiane systematycznie i ukierunkowane na poprawianie rezultatów, wiąże się z niemałymi kosztami². Ten komercyjny (konsumpcyjny) wymiar stanowi także pewien potencjał rozwojowy socjologii sportu. Skuteczne kształtowanie i optymalne wykorzystywanie upodobań „sportowców” wymaga bowiem naukowo opracowanej wiedzy.

Uwaga: Wykorzystanie mediany pozwala scharakteryzować „przeciętnego, typowego” uczestnika zawodów.

Rysunek 1. Mediany wyników Szczecińskiego Półmaratonu Gryfa w latach 2000–2013

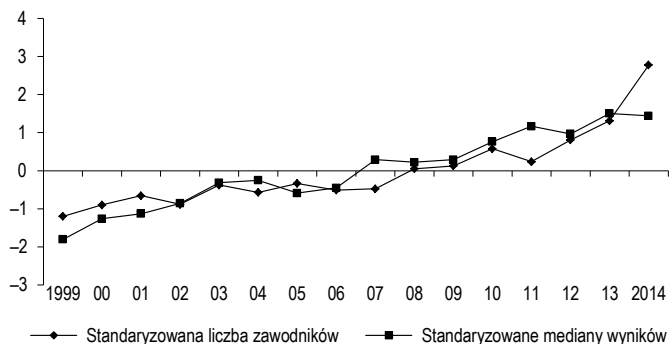
Źródło: opracowanie własne na podstawie oficjalnych statystyk zamieszczonych w internecie, www.polmaratongryfa.pl.

Rysunek 2. Liczba uczestników w Szczecińskim Półmaratonie Gryfa w latach 2000–2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie oficjalnych statystyk zamieszczonych w internecie, www.polmaratongryfa.pl.

² Jako przykład można podać konieczność wymiany obuwia do biegania. Jeśli zmieniać je będziemy dwa razy w roku, to koszt samego obuwia będzie już znaczący (kilkusetzłotowy). Jeden start w zawodach to koszt kilkudziesięciu złotych – a wśród biegaczy amatorów znajdują się i tacy, którzy rocznie startują kilkadziesiąt razy.

Rysunek 3. Liczba uczestników i mediany wyników Maratonu Dębno w latach 1999–2014 (wartości standaryzowane)

Źródło: opracowanie własne na podstawie oficjalnych statystyk zamieszczonych w internecie, www.maratondebno.pl.

Zasygnalizowane tu zjawisko upowszechnienia sportu współokreśla także (zmienia) samą perspektywę socjologiczną. Na znaczeniu tracą tu niektóre aspekty strukturalne, jak chociażby relacja trener–zawodnik czy aspekty organizacyjne, np. kwestie związane z funkcjonowaniem klubu sportowego. Zawodnicy modnych ostatnio sportów, takich jak bieganie czy kolarstwo, trenują często sami, a w polu zorganizowanego sportu pojawiają się tylko „czasowo”. Takie czasowe uczestnictwo uwidacznia się głównie w trakcie samych zawodów sportowych oraz dodatkowo w ramach innych imprez sportowych, takich jak organizowane cyklicznie wspólne, ale nienastawione na rywalizację, bieganie w ramach treningu. Sportowcy utrzymują także kontakt ze sportem i innymi sportowcami za pośrednictwem internetu w tym znaczeniu, że korzystają z tych samych stron internetowych, poszukują i wymieniają się informacjami oraz zapisują na dane zawody³. Nie tworzą oni jednak względnie trwałych struktur. Sport, a w jego obrębie: zawody, sportowcy z ich uczestnictwem w zawodach i komunikacją między zawodami, tworzą raczej pewien system (korzystając z siatki pojęciowej Niklasa Luhmanna) zarówno w aspekcie organizacyjnym, redukującym z punktu widzenia jednostki kompleksowość–złożoność środowiska (*Reduktion übermäßiger Komplexität* – Luhmann 1970: 115–117), jak i w sensie komunikacyjnym, wytwarzającym różnicę między tym, co sportowe, a tym, co wykracza poza aktywność sportową. Przy czym system ten nie tyle stanowi trwałą strukturę, co pojawia się, „pulsuje” (Skąpska 2007: XIII); zjawisko to widoczne jest przede wszystkim wtedy, gdy zawodnik staje na starcie. Taka zmiana przedmiotu socjologii sportu, związana z jego umasowieniem i dostępem do nowoczesnych technologii, musi mieć swoją manifestację w jej obszarach problemowych. Zmieniający się sport, w zmieniającym się społeczeństwie, uwrażliwia w sposób naturalny socjologię sportu na inne zagadnienia. Źródłem tego „uwrażliwienia” można się także dopatrywać w ramach samej teorii socjologicznej.

³ Wyrażają zainteresowanie, wolę startu, komentują, co sprawia, że stają się też zauważalni dla innych zainteresowanych.

Socjologia sportu a zmiany w obrębie teorii socjologicznej

W nauce oraz w innych obszarach intelektualnej aktywności człowieka dostrzegamy ciągle zmiany zainteresowań. Zmiany te, w dyscyplinach o wypracowanym paradygmacie, mogą (przynajmniej częściowo) wynikać z kumulacji wiedzy i wyłaniania się nowych „paradygmatycznych łamigłówek”. W naukach społecznych, a zatem także w socjologii, podejście wieloparadygmatyczne dodatkowo dynamizuje proces zmian zachodzących w obszarze naukowych dociekań. I tak, rozwijająca się i różnicująca się teoria socjologiczna zwrotnie różnicuje zainteresowania badaczy.

Dostrzegane przeobrażenia w obrębie teorii socjologicznej, periodyzowane często w literaturze zachodniej w kategoriach: 1) strukturalno-funkcjonalnego etapu paradygmatycznego; 2) etapu wieloparadygmatycznego; 3) etapu syntetycznego (Burns, Flam 1990: 1; Colomy 1990: xii) miały decydujący wpływ na rozłożenie akcentów badawczych w poszczególnych okresach jej rozwoju. Obowiązująca teoria, bądź szerzej – klimat teoretyczny – określał zarówno to, co jest ważne, co wymaga pogłębionej analizy, jak i to, co jest mniej ciekawe lub mniej istotne. Do przykładów takich socjologicznych przewartościowań zaliczyć możemy chociażby takie zmiany, jak spadek zainteresowania (modną w latach 70. XX w.) problematyką prognostyczną czy ograniczenie znaczenia zarówno samego pojęcia systemu, jak i modnej niegdyś perspektywy strukturalno-funkcjonalnej.

Wskazane zmiany wydają się mieć dwie główne podstawy. Pierwszą z nich stanowi immanentne socjologicznie „zużycie się danej problematyki czy perspektywy”. Zgodnie z logiką mody – modna perspektywa przestaje być w końcu intelektualnie nośna, a wartościowe, czy bardziej „opłacalne”, staje się nie tyle rozwijanie, ile krytykowanie dominujących trendów. Drugą zaś (podstawę egzogenną) stanowią zmiany w obrębie życia społecznego, a zatem zmiany samego przedmiotu badań.

Na tle zarysowanego wyżej dynamicznego pola przemian zainteresowań badaczy życia społecznego, socjologia sportu nie tylko jawi się jako problematyka „modna”, ale także jako problematyka ze sporym potencjałem wzrostu (rozumianego w kategoriach zainteresowania się nią przez większą liczbę badaczy życia społecznego i rosnącej liczby badań). W literaturze przedmiotu podkreśla się, że istotny wpływ na wzrost zainteresowania socjologią sportu (dla krajowych analiz) miał turniej UEFA Euro 2012 oraz wiele zmian i zjawisk (gospodarczych, politycznych, społecznych i kulturowych) związanych z organizacją tej imprezy sportowej (Kamykowski 2014: 5). Poza wskazanym „jednorazowym” czynnikiem (organizacją Euro 2012) uwzględnić należy także wiele innych zjawisk o charakterze ciągłym, które podnoszą „atrakcyjność badawczą” socjologii sportu. Istotne w tym kontekście jest np. stosunkowo niskie wcześniejsze zainteresowanie tą problematyką w Polsce, co samo w sobie buduje pewien potencjał eksploracji zagadnień jak dotąd całkowicie albo niedostatecznie rozpoznanych. Socjologia sportu nie jest też, co również stanowi jej wewnętrzny potencjał, teoretycznie jednorodna. Nie jest więc także narażona na całościową krytykę jej dokonania w przypadku ewentualnej „paradygmatycznej” zmiany. Wielość teoretycznych podejść otwiera też szersze, wieloaspektowe pole dociekań naukowych, co samo w sobie stanowi również pewien potencjał. Niebagatelne znaczenie ma również liczba „dobrych”, bo wysoko punktowanych periodyków poświęconych bezpośrednio tej socjologicznej subdyscyplinie (np. „International Review for the Sociology of Sport” czy „Journal of Sport & Social Issues”). Periodyki te (i kilka innych) stanowią oczywiście wyraźne wsparcie dla jej rozwoju. W końcu socjologia sportu bezpośrednio wiąże się z problematyką zdrowia i choroby, a więc i pośrednio z socjologią medycyny. Starzejące się społeczeństwo, choroby cywilizacyjne, rozwój technologiczny, zmiany w systemach emerytalnych wymuszają potrzebę aktywizacji fizycznej osób w różnym wieku (nie tylko starszych), co dla obu

tych subdyscyplin socjologicznych jest kwestią znaczącą oraz stanowi pewien potencjał rozwojowy.

Potencjał ten otwiera pole licznym badaniom empirycznym. Ciekawym i społecznie doniosłym przykładem takich badań są te ukierunkowane na identyfikację barier związanych z aktywnością fizyczną (Myśliwska 2012: 420). Badania takie mogą być źródłem konkretnych wskazówek dotyczących działania wychowawczego. Rozwija się jednak także sfera dociekań czysto teoretycznych związanych ze sportem, czego przykładem mogą być rozważania dotyczące umiejscowienia sportowców w siatce pojęciowej socjologii ogólnej (Hajduk, Hajduk 2013: 8–9).

Zakresy problemowe socjologii sportu – podejście teoretyczno-metodologiczne

Klaus Heinemann (1990: 61–69) proponuje klasyfikację ujmującą i porządkującą problematykę tej subdyscypliny socjologicznej. Pierwszy (metodologiczny) wymiar tej dwudzielczej klasyfikacji oparty jest, przynajmniej po części, na kierunku wykorzystywanego w analizie socjologicznej wnioskowania. Sport, we wskazanej koncepcji, może być w socjologii traktowany jako: 1) zmienna niezależna; 2) zmienna zależna bądź 3) jako odrębna całość. W pierwszym przypadku uwaga badacza ukierunkowana będzie na wyjaśnienie/identyfikację wpływu sportu na różne obszary życia społecznego. Socjologa może na przykład interesować to, jakie są funkcje wychowawcze sportu, w jakim stopniu aktywność fizyczna przyczynia się do internalizacji określonych wartości. W drugim przypadku zastanawiamy się nad tym, jak inne aspekty życia społecznego (szeroko rozumiana struktura społeczna) określają aktywność fizyczną związaną ze sportem (oraz inne zjawiska w ramach sportu); identyfikujemy także społeczne wyznaczniki rozumienia (postrzegania) tego, czym jest sport. W taką (wyjaśniającą względem sportu) perspektywę wpisuje się na przykład koncepcja Pierre'a Bourdieu, która kreśli ramy klasowych uwarunkowań uprawiania sportu (Lenartowicz 2012: 48) oraz badania dotyczące „strukturalnego” (także w rozumieniu struktury demograficznej) wykluczenia z uczestnictwa w aktywności sportowej (Myśliwska 2012: 418). W końcu (trzecia perspektywa) w ramach socjologii sportu możemy rozpatrywać wewnętrzne struktury sportu (np. stosunki społeczne złożone z ról „sportowych”, kwestie rodzajów organizacji sportowych czy zmiany podejścia do zarządzania nimi).

Drugi wymiar w omawianej klasyfikacji zakresów problemowych socjologii sportu sprowadza się do wyróżnienia trzech, klasycznych z punktu widzenia socjologii, płaszczyzn. Warto przypomnieć w tym kontekście koncepcję działania Talcotta Parsonsa (Turner 2004: 38) oraz „teoretyczny model systemu społecznego” Bernarda Barbera (1993: 16). Heinemann wyróżnia tu znaną z innych funkcjonalnych koncepcji 1) płaszczyznę kulturową; 2) płaszczyznę strukturalno-społeczną i w końcu 3) płaszczyznę indywidualno-personalną. W pierwszej płaszczyźnie rozpatrywać możemy na przykład problematykę wartości w obrębie sportu lub estetyczne kanony budowy ciała. W drugiej płaszczyźnie interesujące są kwestie powiązań innych (pozasportowych) ról-statusów społecznych z wymogami aktywności fizycznej, czy – mówiąc inaczej – to, jak wielorakie formy organizacji życia społecznego współokreślają ramy aktywności sportowej. Interesujący będzie tu także przebieg socjalizacji i instytucjonalizacji, warunkujący zdolność i motywację jednostek do uprawiania sportu oraz istotne z punktu widzenia aktywności sportowej sankcje społeczne i obowiązujące w społeczeństwie normy. W trzeciej płaszczyźnie analizie poddać można na przykład losy sportowców, profil osobowości sportowca czy wpływ aktywności fizycznej na obraz samego siebie (Heinemann 1990: 61–69).

Oba ze wskazanych obszarów można następnie skrzyżować, uzyskując w ten sposób dziewięciopolową klasyfikację problematyki socjologii sportu. Jeśli uwzględnimy sport jako zmienną zależną oraz jednocześnie płaszczyznę kulturową, to istotne mogą okazać się pytania o wpływ systemu wartości danego społeczeństwa na większe bądź mniejsze zainteresowanie aktywnością fizyczną lub rodzaje uzasadniania (racjonalizowania) podejmowanej aktywności sportowej.

Zaproponowana wyżej klasyfikacja jest o tyle ciekawa, że może ona (tak jak miało to miejsce w zrekapitulowanej tu koncepcji w obszarze socjologii sportu) stanowić podstawę analizy problemowej wielu innych subdyscyplin socjologicznych. Wskazana uniwersalność zaproponowanej siatki skutkuje jednak także i tym, że bez wyraźnego i możliwie kompleksowego odniesienia do faktycznych badań z zakresu socjologii sportu, sama w sobie, jako narzędzie analityczne, ma niską wartość poznawczą.

Innym problemem związanym z wykorzystywaniem powyższej klasyfikacji jest techniczna trudność jej zastosowania. Przyjrzyjmy się teraz kilku współczesnym badaniom (analizom) z zakresu socjologii sportu z perspektywy wyżej przedstawionej klasyfikacji. Uwzględnimy tu podejmowane w poszczególnych artykułach problemy badawcze wraz z możliwą (socjologiczną) ich interpretacją (potencjałem dociekań socjologicznych):

Czy i w jaki sposób osiągnięcia sportowe mogą wpływać na poczucie dumy narodowej? (Elling, Hilvoorde, Dool 2014: 129–151). Korzystając z klasyfikacji Heinemanna, należałoby uznać, że sport ujęty jest tu w kategoriach zmiennej niezależnej z naświetleniem płaszczyzny personalnej i kulturowej.

Jak zmiany w organizacji sportu rzutują na problematykę nierówności płci wewnątrz organizacji sportowych – organizacja sportu a rola i znaczenie kobiet w sporcie (Velija, Ratna, Flintoff 2014: 211–226). Zastosowanie klasyfikacji Heinemanna: wymiar pierwszy – wewnętrzne struktury sportu, ale także zmienna zależna i niezależna (zmiany w organizacji sportu mogą być traktowane zarówno jako czynnik uwarunkowany zewnętrznie, jak i oddziałujący na środowisko społeczne); wymiar drugi – problematyka istotna z punktu widzenia rozpatrywania wszystkich wymienionych płaszczyzn.

Jakie są mechanizmy dobrowolnego (nieodpłatnego) zaangażowania ludzi w funkcjonowanie klubów sportowych? (Emrich, Pitsch, Flatau, Pierdziuch 2014: 227–240). Wracając do stosowanej klasyfikacji – sport traktowany jest jako zmienna zależna (aktywność sportowa jest rozumiana jako uczestnictwo w organizowaniu sportu); drugi wymiar klasyfikacji – wszystkie płaszczyzny.

Socjologiczna analiza powstania socjologii sportu (Malcolm 2014: 3–21). Zagadnienie historyczno-metodologiczne.

Rozpatrując zarysowane wyżej problemy badawcze łatwo można zauważyć, że nie dają się one w prosty sposób wpisać w omówioną dziewięciopolową klasyfikację. Tak jak – przywołując raz jeszcze strukturalno-funkcjonalną teorię Parsonsa – działanie musi być i jest każdorazowo ujęte w trzech systemach (osobowości, społecznym i kulturowym), tak i podejmowana problematyka, z zakresu socjologii sportu, nie pozwala zwykle na „rozłączną” charakterystykę w ramach zaproponowanej klasyfikacji.

Zakresy problemowe socjologii sportu – podejście empiryczne

Bardziej zasadne będzie zatem (w kontekście identyfikacji zakresów problemowych socjologii sportu) „empiryczne” podejście rozpatrujące rzeczywistość, a nie analitycznie wyodrębnioną, problematykę. W ramach przeglądu współczesnej problematyki socjologii sportu

- kobieta w wewnętrznych strukturach sportu; relacja trener–zawodniczka a różnice rasowe (Cunningham, Miner, McDonald 2013: 689–705).
- 2. *Women* (9 powtórzeń) – przykładowe problemy:
 - oczekiwania względem kobiecego ciała – analiza magazynów kobiecych (Carlisle Duncan, Klos 2014: 245–262),
 - aktywność sportowa – bariera czy ułatwienie relacji seksualnej w obrębie tej samej płci? (Davis-Delano 2014: 263–285),
 - przykłady organizacji sportu kobiecego (Stevens, Adams 2013: 658–672).
- 3. *Identity* (6 powtórzeń) – przykładowe problemy:
 - znaczenie działalności klubu sportowego (drużyny) dla tożsamości fanów (Booksh Burns 2014: 148–163),
 - jak gra w „męskim sporcie” wpływa na tożsamość kobiet (zawodniczek)? (Knapp 2014: 51–74),
 - jak zjawisko migracji w sporcie (gra dla obcych klubów) wpływa na tożsamość zawodników? Migracje a tożsamość zbiorowa (Kanemasu, Molnar 2013: 720–735).
- 4. *Olympic* (6 powtórzeń) – przykładowe problemy:
 - rola internetu we wzmacnianiu, rozpowszechnianiu i krytykowaniu idei związanych (związanych) z organizacją igrzysk olimpijskich (Millington, Darnell 2014: 190–210),
 - wieloaspektowe (polityczne i kulturalne) konsekwencje porażki „władz” miasta w staraniach o organizację igrzysk olimpijskich (Bennett, Bennett, Alexander, Persky 2013: 364–383),
 - analiza relacji (oddziaływań) zachodzących pomiędzy organizacjami olimpijskimi (Międzynarodowy Komitet Olimpijski a Międzynarodowy Komitet Paraolimpijski) (Purdue 2013: 384–402).

Z powyższego wyszczególnienia wyłaniają się trzy podstawowe obszary badawcze. Pierwszym z nich są problemy związane z organizacją sportu, drugim płeć i rola kobiet w sporcie i w końcu problemy tożsamości. Jako ciekawostkę można dodać, że takie kluczowe pojęcia socjologii ogólnej, jak: *social structure* (czy nawet samo *structure*) i *social system*, a także „socjologicznie nowszy” termin – *social network* nie pojawiły się (w słowach kluczowych) ani razu. Nie oznacza to wprawdzie, że terminy te nie są znaczące w kontekście podejmowanej problematyki. Relację trener–zawodniczka można przecież opisywać w kategoriach struktury społecznej w jej relacyjnym aspekcie. Opisywane (także współcześnie) transfery sportowców, związane z szerszą problematyką migracji, można natomiast opisywać językiem struktury w jej dystrybucyjnym wymiarze. Niemniej jednak autorzy piszący w periodykach, na które się tu powołyaliśmy, nie wyróżniają tych pojęć (struktura, system, sieć) w słowach kluczowych, co można łączyć (w szczególności brak „systemu” i „struktury”) z odejściem od paradygmatu strukturalno-funkcjonalnego pobrzmiewającego jeszcze w zaprezentowanej wyżej klasyfikacji Klause Heinemanna.

Zmiany w obrębie socjologii sportu są i będą nadal uwarunkowane wskazanymi czynnikami, czyli zmianami w obrębie samego sportu, jako przedmiotu tej subdyscypliny, i przekształceniami teorii socjologicznej. Można zaryzykować tezę, że wraz z otwieraniem się struktury społecznej, zanikiem strukturalnego ukierunkowania teorii socjologicznej wyrażonej w poznawczym przejściu od struktury do strukturacji oraz dalszym procesem umasowienia sportu, to właśnie – obecne w powyższej analizie słów kluczowych – „tożsamościowe” zagadnienia będą ukierunkowywać zainteresowania badaczy. W kontekście socjologii polskiej oczekiwać można także, zważywszy na potencjał tej subdyscypliny, dalszego jej rozwoju wyrażonego we wzroście liczby artykułów i badań poświęconych tej problematyce.

LITERATURA

- Abell P. 1975, *Modele w socjologii*, PWN, Warszawa.
- Barber B. 1993, *Constructing the Social System*, Transaction Publishers, New Brunswick.
- Bennett L., Bennett M., Alexander S., Persky J. 2013, *The Political and Civic Implications of Chicago's Unsuccessful Bid to Host the 2016 Olympic Games*, „Journal of Sport & Social Issues”, nr 37 (4), s. 364–383.
- Booksh Burns E. 2014, *When the Saints Went Marching In: Social Identity in the World Champion New Orleans Saints Football Team and Its Impact on Their Host City*, „Journal of Sport & Social Issues”, nr 38 (2), s. 148–163.
- Burns T.R., Flam H. 1990, *The Shaping of Social Organization, Social Rule System Theory with Applications*, Sage Publications, London.
- Colomy P. 1990, *Introduction: The Neofunctionalist Movement*, w: *Neofunctionalist Sociology*, red. P. Colomy, Edward Elgar, Aldershot, s. xi–xli.
- Cunningham G.B., Miner K., McDonald J. 2013, *Being Different and Suffering the Consequences: The Influence of Head Coach–Player Racial Dissimilarity on Experienced Incivility*, „International Review for the Sociology of Sport”, nr 48 (6), s. 689–705.
- Davis-Delano L.R. 2014, *Sport as Context for the Development of Women's Same-Sex Relationships*, „Journal of Sport & Social Issues”, nr 38 (3), s. 263–285.
- Duncan M.C., Klos L.A. 2014, *Paradoxes of the Flesh: Emotion and Contradiction in Fitness/Beauty Magazine Discourse*, „Journal of Sport & Social Issues”, nr 38 (3), s. 245–262.
- Elling A., Hilvoorde I. van, Dool R. van den 2014, *Creating or Awakening National Pride through Sporting Success: A Longitudinal Study on Macro Effects in the Netherlands*, „International Review for the Sociology of Sport”, nr 49 (2), s. 129–151.
- Emrich E., Pitsch W., Flatau J., Pierdzioch Ch. 2014, *Voluntary Engagement in Sports Clubs: A Behavioral Model and Some Empirical Evidence*, „International Review for the Sociology of Sport”, nr 49 (2), s. 227–240.
- Hajduk E., Hajduk F. 2013, *Szkice z socjologii sportu*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań.
- Hardin M., Whiteside E., Ash E. 2014, *Ambivalence on the Front Lines? Attitudes Toward Title IX and Women's Sports Among Division I Sports Information Directors*, „International Review for the Sociology of Sport”, nr 49 (1), s. 42–64.
- Heinemann K. 1990, *Wprowadzenie do socjologii sportu*, COM SNP, Warszawa.
- Kamykowski S. 2014, *Wprowadzenie*, w: *Socjologia sportu – szkice empiryczne*, red. S. Kamykowski, Fundacja na rzecz Warsztatów Analiz Socjologicznych, Warszawa, s. 5–12.
- Kanemasu Y., Molnar G. 2013, *Pride of the People: Fijian Rugby Labour Migration and Collective Identity*, „International Review for the Sociology of Sport”, nr 48 (6), s. 720–735.
- Knapp B.A. 2014, *Smash Mouth Football: Identity Development and Maintenance on a Women's Tackle Football Team*, „Journal of Sport & Social Issues”, nr 38 (1), s. 51–74.
- Lenartowicz M. 2012, *Klasowe uwarunkowania sportu i rekreacji ruchowej z perspektywy teorii Pierre'a Bourdieu*, Wydawnictwo AWF, Warszawa.

- Luhmann N. 1970, *Soziologische Aufklärung. Aufsätze zur Theorie sozialer Systeme*, Westdeutscher Verlag, Köln–Opladen.
- Malcolm D. 2014, *The Social Construction of the Sociology of Sport: A Professional Project*, „International Review for the Sociology of Sport”, nr 49 (1), s. 3–21.
- Millington R., Darnell S.C. 2014, *Constructing and Contesting the Olympics Online: The Internet, Rio 2016 and the Politics of Brazilian Development*, „International Review for the Sociology of Sport”, nr 49 (2), s. 190–210.
- Myśliwska K. 2012, *Powody i bariery uczestnictwa w rekreacji ruchowej na tle przemian społeczno-kulturowych*, w: *Kultura fizyczna i sport w zwierniadle nauk społecznych*, red. W.J. Cynarski, J. Kosiewicz, K. Obodyński, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, s. 414–426.
- Purdue D.E.J. 2013, *An (In)convenient Truce? Paralympic Stakeholders' Reflections on the Olympic–Paralympic Relationship*, „Journal of Sport & Social Issues”, nr 37 (4), s. 384–402.
- Skarżyński J. 2012, *Biegami przez życie*, Mega Sport, Szczecin.
- Skąpska G. 2007, *Niklas Luhmann i teoria systemów społecznych. Wstęp do wydania polskiego*, w: N. Luhmann, *Systemy społeczne*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków, s. VII–XVIII.
- Stevens J., Adams C. 2013, *“Together We Can Make it Better”: Collective Action and Governance in a Girls' ice Hockey Association*, „International Review for the Sociology of Sport”, nr 48 (6), s. 658–672.
- Taniguchi H., Shupe F.L. 2014, *Gender and Family Status Differences in Leisure-Time Sports/Fitness Participation*, „International Review for the Sociology of Sport”, nr 49 (1), s. 65–84.
- Turner J.H. 2004, *Struktura teorii socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Velija P., Ratna A, Flintoff A. 2014, *Exclusionary Power in Sports Organisations: The Merger Between the Women's Cricket Association and the England and Wales Cricket Board*, „International Review for the Sociology of Sport”, nr 49 (2), s. 211–226.
- Wasilewski J. 1986, *Spółczesność polskie, społeczeństwo chłopskie*, „Studia Socjologiczne”, nr 3 (102), s. 39–56.
- Ziółkowski M. 2006, *Zmiany systemu wartości*, w: *Współczesne społeczeństwo polskie. Dynamika zmian*, red. J. Wasilewski, Scholar, Warszawa, s. 145–174.
- Znaniecki F. 2001, *Socjologia wychowania*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Czasopisma wykorzystane podczas analizy słów kluczowych:

- „International Review for the Sociology of Sport” 2013, nr 48 (6); 2014, nr 49 (1–2).
- „Journal of Sport & Social Issues” 2013, nr 37 (4); 2014, nr 38 (1–3).
- „Sport, Education and Society” 2014, nr 19 (4).

Strony internetowe:

- www.polmaratongryfa.pl
- www.maratondebno.pl

THE POTENTIAL AND DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF THE SOCIOLOGY OF SPORT

KEYWORDS SOCIOLOGY OF SPORTS, SPORT, RUNNING EVENTS, SOCIOLOGICAL SUBDISCIPLINE

SUMMARY The sociology of sport is one of those subdisciplines of sociology, which could boast of a tradition of research and still has good prospects for development. The author of the text is trying to specify the current main areas of this subdiscipline of sociology and indicate what factors determine its present development.

To meet this purpose in the text, the process of growing interest in the sport and changes within the sociological theory are elaborated on.